JUNI 2018 | JAARGANG 49 DEARCHITECT.NL

de Architect

WERKOMGEVING
Het kantoor
Van traditioneel cellenkantoor naar flexplek

PROJECT
Swiss Re Next in Zürich
Diener & Diener Architekten

INTERIEUR
QO Amsterdam
Mulderblauw architecten en Paul de Ruiter architects

START-UP
Instability We Trust
Studio IWT

VMN VAKMEDIANET

PAGINA 151 T/M 166

SCOPE

152
RICHARD HUTTEN ZIT!/SIT!
GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

154
VERSCHIJNING VAN DE ARCHITECT-BEMIDDELAAR
COLUMN GIDEON BOIE

156
TEGEL
DETAIL # 29
MARJOLEIN VAN EIG

158
WAT ALS ARCHITECTEN AANNEMERS VAN DE TOEKOMST ZIJN?
COLUMN JULIETTE BEKKERING

159
ZUR ARCHITEKTUR DES WOHNENS
JOOST MEUWISSEN

164
TIMELINE

166
STUDENTEN-HUISVESTING WOUDESTEIN DOOR MECANOO
PROJECTBEZOEK ROTTERDAM

JULIETTE BEKKERING

WAT ALS ARCHITECTEN AANNEMERS VAN DE TOEKOMST ZIJN?

'BAM wint altijd', stond er op 18 maart 2018 met grote letters in *NRC Handelsblad*. Dit naar aanleiding van de aanleg van de tramlijn naar de Uithof in Utrecht. De kop in de krant was berustend maar niet verbazingwekkend. De conclusie van de krant klinkt bekend in de oren: de aannemers lijken inderdaad altijd te winnen ten koste van de kwaliteit van de projecten en de portemonnee van de bouwheer. Het beeld dat uit het artikel naar voren komt, schetst een bekende bittere werkelijkheid: de bouwpraktijk als een 'zero-sum game' met alleen maar verliezers en de grote aannemer als almachtige winnaar.

MX3D werkt in een werkplaats op de NDSM-werf aan een 3D-geprinte brug
Beeld Thijs Wolzak

Iedereen in de bouwkolom, van grondstofproducent tot eindgebruiker, lijkt te moeten buigen voor de macht van de aannemers tijdens de uitvoering van grote civiele en bouwkundige werken. De grote aannemersbedrijven blijken in staat om zowel het bouwproces als de kwaliteit van het uiteindelijk gebouwde resultaat diepgaand te beïnvloeden. Domweg door hun omvang en hun schijnbaar onaantastbare positie in de productieketen. De vragen die zich laten stellen naar aanleiding van de berustende kop in *NRC Handelsblad*: wat betekent bovenstaand fenomeen voor de rol van de architect binnen de bouwkolom? En wat gaan we doen tegen de 'winner takes all' mentaliteit van de bouwbedrijven?

Zwakke positie

Los van de financiële crisis van het afgelopen decennium is een aantal zaken fundamenteel veranderd in de bouwkolom. Met verstrekkende gevolgen voor het architectenvak. Allereerst zijn de honoraria blijvend lager dan voor de crisis, omdat zowel (professionele) opdrachtgevers als aannemers stellen dat zij meer zelf kunnen doen en de architecten niet meer nodig hebben. Onder meer het schrijven van programma's van eisen, financiële controle tijdens het ontwerpproces en de bouw, de bouwbegeleiding en directievoering worden definitief door andere partijen waargenomen. Dit maakt de traditionele architectentaken kleiner, waardoor onze beroepsgroep steeds meer wordt teruggedrongen in het maken van een pakkende schets en een voorlopig ontwerp om de hobbel van de welstand te nemen.

Deze zwakkere positie van architecten heeft een aantal oorzaken. Als iedereen werk nodig heeft dan zakken de honoraria automatisch, met een zwakkere onderhandelingspositie tot gevolg. Daarnaast is door de toegenomen digitalisering de positie van de architect ogenschijnlijk nog kwetsbaarder geworden. Het lijkt alsof BIM van de ene op de andere dag de standaard is. Opdrachtgevers eisen vanaf het voorlopig ontwerp tot en met de 'As built Drawings' na afloop van de bouw driedimensionale tekeningen in Revit. De architect moet door de voortgaande perfectionering van zijn digitale tekenwerk uiteindelijk de inkoop van de hoofdaannemer faciliteren. Met BIM zijn alle in te kopen elementen met een muisklik te tellen. De fundamentele vraag is: waarom moeten de architecten dit werk voor de aannemer doen?

Fundamentele verandering

De reactie van de architecten op al deze ontwikkelingen was defensief. De architect moest veranderen, meer 'agile' werken om het vak te laten voortbestaan. Alsof de schuld van de kredietcrisis bij onszelf lag en de wens van architecten om kwaliteit te leveren niet meer van deze tijd is. Bladen vulden zich met reflecties over het vak, waarin een teneur van 'mea culpa' centraal stond. De architect zou projecten moeten ontwikkelen en zichzelf heruitvinden in plaats van grondig te evalueren wat er werkelijk aan de hand is.

Niemand lijkt zich echter af te vragen of de nieuwe ontwikkelingen niet juist het einde van de grote aannemers, zoals wij die nu kennen, moet betekenen. Door de voortgaande digitalisering en automatisering kan de architect direct met bijvoorbeeld de kozijnenfabriek communiceren en vanuit de computer de freesmachine aansturen. Vanzelfsprekend kan dit nog veel verder gaan. Ook meer complexe vormen kunnen, nadat ze zijn gegenereerd door de ontwerpers, direct naar de betonfabriek om ze te 3D-printen. Wanneer de elementen zich daarvoor niet lenen, kan er vanuit het computerbestand

een mal worden gefreesd. Kortom: de informatierevolutie zorgt voor een fundamentele verandering in de arbeidsdeling binnen onze sector.

Aannemers van de toekomst

Er zijn natuurlijk al verschillende bureaus die deze innovatie kracht onderdeel hebben gemaakt van hun businessmodel: DUS Architects met het volledig 3D-geprinte huis bijvoorbeeld. Of Studio RAP uit Rotterdam, die aansturen op de volledige robotisering van het bouwproces. En diverse andere Nederlandse bureaus zetten al in op een directe relatie met de leverancier om een deel van de bouwcomponenten te produceren.

Het toeleverende bouwbedrijf is op dit moment al verantwoordelijk voor het bieden van deugdelijke producten en halffabricaten. Het is immers de leverancier, en niet de hoofdaannemer, die de beproeving, certificering en garanties afgeeft. Dit maakt het heel eenvoudig om direct zaken te doen met het toeleverend bouwbedrijf, buiten de grote aannemers om. In tegenstelling tot wat het grote bouwbedrijf denkt, is de voortgaande digitale revolutie het einde van hun businessmodel. Wanneer de aannemers zich slechts beperken tot 'coördinatie naar tijd en plaats', zoals dat zo mooi heet in de UAV (uniforme aannemingsvoorwaarden), zullen ze uiteindelijk verdwijnen. Iedereen, te beginnen bij de architect en het toeleverende bouwbedrijf, zal om de aannemer heen werken en de coördinatie op het werk verzorgen. In de ons omringende landen, bijvoorbeeld Duitsland en Zwitserland, is dit model gangbaar. Hier verzorgt de zogeheten 'General Planer' de coördinatie en is de traditionele hoofdaannemer buitenspel gezet.

De aannemersbedrijven zijn waarschijnlijk de verliezers, wanneer innovatie en nieuwe vormen van arbeidsdeling een grotere voet aan de grond krijgen in de gehele bouwkolom. Dan zal zelfs BAM begrijpen dat samenwerken geen 'zero-sum game' is. Iedereen moet winnen bij een goed project, niet alleen de beursgenoteerde aannemersconglomeraten. Het is tijd voor verandering! Wat als de architecten de aannemers van de toekomst zijn? ■

ZUR ARCHITEKTUR DES WOHNENS

Door **Tamira Tummers**

De elf lezingen die Joost Meuwissen in het academisch jaar 1992-1993 in Karlsruhe hield en in 1995 zijn gebundeld, zijn nu door de Universiteit van Graz opnieuw uitgegeven onder de titel Zur Architektur des Wohnens. In dit indrukwekkende boek wordt nagedacht over hoe inhoud in de architectuur tot stand komt. Het boek behandelt typen. Niet als geclassificeerde reeks waaruit architecten kunnen kiezen of van afwijken, evenmin als onderwerp van vormvergelijkingen die ten koste gaan van inzicht in de inhoud. Op de kaft staat een kleine tekening van een zogenoemde serliana. Dit motief is door Meuwissen in dunne lijnen weergegeven. Het is meer een idee dan een bouwelement.

Joost Meuwissen heeft tot vlak voor zijn dood in 2016 gewerkt aan deze herziene uitgave. Ze verscheen onlangs ter gelegenheid van de in het Haus der Architektur in Graz gehouden tentoonstelling over zijn werk. De intensiteit van zijn 'Aufforderung zum Denken' bleek alleen al uit de enorme lijst studenten die door hem in de loop der jaren zijn uitgedaagd.

Het is een prachtig boek geworden dat voortdurend uitnodigt tot denken. Ik heb het nu drie weken in huis en dat is te kort gebleken om het grondig te hebben gelezen. Het is niet te kort om opnieuw te worden aangestoken door de intense, construerende denkwijze die ik leerde kennen toen Meuwissen begin jaren tachtig docent aan de faculteit Bouwkunde van de TU/e werd.

Het is een Duitstalig boek en dat past wonderwel. De

>